

1962-ben mérték fel a pincéket, ekkor a 33 db pincéből 20-nál több őrizte eredeti formáját, később ezek közül többet lebontottak, 10 építményt védetté nyilvánítottak. 1976-ban megújították az akkora lepusztult pincésort. A pincékhez tartozó kőhúzós szőlőprések közül a legrégebbi 1778-as évszámmal bír. A pincék kémény nélküli tűzhelyesek voltak, de a legutolsó deszkakémény 1939-ben lebontásra került. Az 1917-51. közötti pincék már a tárolási funkció mellett a borozgatás céljára és kisebb helyiségekkel való bővítéssel épültek.

A műemlékké nyilvánítás legfontosabb indoklása a mára jelentősen lecsökkent pincék száma és a megőrzésük fontossága, melyet helyi rendelettel kevésbé lehet biztosítani. Ezzel biztosítható az is, hogy a környezetében folyó építési tevékenység ellenőrzött legyen. A pincék esetében az eredeti állapot helyre állítása és megőrzés a feladat.

Lakóházak közül műemlékileg védett:

- Petőfi Sándor utca 39.

Műemlék (9388) 211 hrsz.

Régészeti lelőhelyek:

Cák község északi határában, a Doroszlói-patak mentén, a Pogányréteken ismereteink szerinti a római korban villagazdaság volt. Az ókori Savaria városának Claudis-kori alapításakor, Kr. U. 50. Körül a településhez tartozó területet, a territoriumot felparcellázták, és egyenlő értékű birtokokat hoztak létre, melyeket a letelepített légios veteránok kapták meg és művelték. Egy ilyen birtoktest központja lehetett a cáki villa, ami a mai fogalmaink szerint egy vidéki udvartarásnak felel meg.

(Forrás: Kiss Péter régész)

A XX. század elején Cák községként megjelölt lelőhelyről két darab vaslándzsza került be a szombathelyi múzeumba. Először Nagy Géza említette őket 1913-ban az Archeológiai Értesítőben (Nagy 1913: 254.). Több évtizedes elkeveredésük előtt a szakemberek közül alighanem Csallány Dezső láthatta őket utoljára még a második világháború előtt, mindön avar lelőhelykataszterének anyaggyűjtésén fáradozott. 1987-ben a Savaria Múzeum raktárrendezése során kerültek újra elő és sikerült azonosítani őket.

A cáki lándzsák a IX. századi szárnyas-lándzsatípushoz tartoznak, ezen lándzsák a Kisalföld és Alpokalja vidékén terjedtek el főként.

(Forrás: Savaria Múzeum Kiállítási Lapok 3.)

Mivel sem a római majorépület, sem lándzsák találási helye nem ismert pontosan, ezért konkrét területi védelmet előírni nem tudunk.

A község területén található régészeti lelőhelyeket védelmét a 2001.évi LXIV. törvény II. Rész; 1. Fejezetében leírtak (A RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉG VÉDELME) alapján kell ellátni.

Minden régészeti leletet és jelenséget be kell jelenteni a jegyzőnek és a szombathelyi Savaria Múzeum Régészeti Osztályának. Egyidejűleg a veszélyeztetett területen folyó munkát szüneteltetni kell és gondoskodni szükséges a felelős őrzés biztosításáról.

3.2.2. Helyi védelem

Az épített környezet országos védelem alatt nem álló elemei általában szabályozással is megóvhatók. A helyi védelem alá vonásnak a jelentősége, hogy hosszú távon megőrződjenek mindazok az elemek, melyek a település fejlődésnek a lenyomatait. Az érték felmérése, deklarálása, tudatosítása, azaz az értékrend formálása, mely gyakran önmagában elég, az értékvédelem konfliktusának feloldására.

/Gyakran csak azért semmisül meg érték, mert a birtokló nem volt tisztában annak létével, vagy mibenlétével/

Területi védelem:

A területi védelemmel falumagként lenne védve az a terület, amely elsősorban a falukép alakításában játszik fontos szerepet. A terület egyedileg értékes, de önmagába kevésbé értékes, azonban összességében, megjelenésében a település sajátos építészeti arculatához tartozó területet öleli fel.

A telekosztással és jellegzetes beépítéssel együtt értéket képviselő önmagában esetleg kevésbé értékes épületegyüttesek esetén is indokolt a területi védelem.

Beépítési mód jellege:

A utcaserkezet- belső úthálózat sajátossága:

- a Fő utca a rom. katolikus templomtól felé amely a jellegzetes patak menti, völgyi települési karaktert hordozza.

Utcakép:

A hagyományos beépítés olyan eleme, mely a még fennmaradt, összefüggő vagy egységesen helyreállítható elemeivel a jellegzetes helyi építészeti megformáltságot mutatja és védelemre érdemes:

- ebből kiemelkedik a Fő utca K-i oldala a 5-15 házszám között.

